

Раджапова Марғуба Закировна
АДУ, Ўзбекистон тарихи кафедраси катта ўқитувчиси.

ТАСАВВУФ ТАЪЛИМОТИНИНГ МАНБАВИЙ АСОСЛАРИ

Аннотация: мақолада ислом дини илмлари- шариат илми, ақида илми билан бир қаторда (эҳсон) тасаввуф илмининг манбавий асоси ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: илм, дин, калом, қироат, шариат илми, ақоид, эҳсон илми (тасаввуф), калом илми, тавҳид.

Аннотация: в статье говорится об источниковой основе науки суфизма наряду с наукой исламской религии - наукой шариата, наукой акиды.

Ключевые слова: наука, религия, калам, қироат, наука шариата, ақида (вероубеждения), суфизм, наука калам, таухид.

Annotation: The article talks about the source basis of the science of Sufism along with the science of the Islamic religion - the science of Sharia, the science of Aqida.

Keywords: science, religion, kalam, qiraat, Sharia science, aqida (beliefs), Sufism, kalam science, tawhid.

“Дин” сўзи араб тилидан “ҳисоб”, “жазо”, “мукофот” деган маъноларни билдиради [1:135]. “Илм” сўзи эса араб тилидан “бир нарсани бошқасидан ажратиб турадиган белгиси” маъносини англатади [2:29]. Ислом дини буйруқ майлидаги “Икроъ” – “Ўқи!”, “Қироат қил!” маъносидаги сўзлар билан бошлангандир. Унинг илоҳий, мўжизаси “Қуръон”, яъни “ўқиш” ёки “ўқилмиш” деб номаланишида ҳам катта маъно бор, “Бу дин илмга, маърифатга асосланган диндир, бу Калом илмга, маърифатга асосланган Каломдир” деган маъно бор бунда. [3:48]

Ислом дини 3 та катта илмдан иборат бўлиб, буларнинг биринчиси Ақоид илми, иккинчиси Шариат илми, учинчиси Эҳсон илмидир.

Имом Ғаззолий ўзларининг машҳур “Ихёу улумид-дийн” номли китобларида: “Ақоид” тавҳид идрок этиладиган, Аллоҳ субҳанаху ва таолонинг зоти ва сифатлари билинадиган илмдир” деганлар. [4:206]

“Ақийда” сўзи арабча “ақада” феълидан олинган бўлиб, “бир нарсани иккинчисига маҳкам боғлаш” маъносини англатади. Ислом ақийдаси мусулмон инсонни маълум бир насралар билан маҳкам боғлаб турадиган эътиқодлар мажмуасидир. Қачонки маълум бир илм бизнинг фикримизга, ҳистуйғуларимизни йўллайдиган ва ҳаракатларимизни бошқарадиган холга етганда, ақийдага айланган бўлади. Демак, ақийда илмга асосланган бўлиши лозим. [5:10]

Шариат сўзи арабча сўз бўлиб, остона ва сув ичиш жойи, тўғри йўл, ислом ҳукмлари, қонун қоидалари қонунчилиги, Аллоҳ таолонинг Каломи асосида жорий қилган ва шаклланган амалий ҳукмлар мажмуаси, ислом ҳуқуқи тизими каби маъноларни англатади. “...Шариат-Аллоҳ томонидан ўрнатилиб ва пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) орқали инсонларга юборилган сўзсиз бажарилиши шарт бўлган меъёрлар ва кўрсатмалар йиғиндиси” – “Аллоҳнинг қонуни”, “Фалакнинг ажрими ва амри”. [6:567]

“Эҳсон” арабча сўздан олинган бўлиб – яхшилик, самимийлик, мурувват, бирор нарсани ҳады қилиш, ҳайр-садақа маъноларини англатади.[6:586]

Қуръонда диний мажбуриятларни ўташдаги самимийлик, риёкорликнинг зидди Умар ибн Ҳаттоб (р.а)дан келтирилган ҳадислардан бирида: * “Эҳсон – Роббинга ҳудди уни кўриб тургандек ибодат қилишингдир. Агар сен Уни кўрмаган тақдирингда ҳам, У сени кўриб турганидек ибодат қилишингдир”, дейилади. Ғаззолий “Эҳсон” атамасини “адл-адолат” сўзи билан бирга қўллаганки, булар биргаликда “адолат ва виждон” мазмунини касб этган.

Эҳсон сўзи ақидавий тушунча сифатида ислом ва имон тушунчалари билан бир қаторда умумий диний тушунчани ташкил қилади. Бунда эҳсон барча диний ақидаларни тўлиқ, шак-шубҳасиз ва қайта талқинсиз қабул қилишни билдиради, яъни унинг барча кўрсатмаларига чуқур садоқатни англатади. Эҳсон тушунчасидан диндор маъносига муҳсин сўзи келиб чиққан. Қундалик истилоҳда эҳсон атамаси – ихлос: қалб тозалиги, фикр ва хатти-ҳаракатларда самимийликнинг маънодошидир.

Тасаввуфда эса Эҳсон эътиқоднинг олий босқичи бўлиб, ундан кейин иймон, сўнг ислом туради, бу шариат-тариқат-ҳақиқат тушунчаларига мос келади.

* Умар ибн Ҳаттоб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида эдик. Бирдан, устимизда оппоқ кийимли, сочлари қоп-қора одам пайдо бўлди. Унда сафарнинг асари кўринмас эди. Уни биронтамиз танимас ҳам эдик. У келиб, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тўғриларига ўтирди. Икки тиззасини у зотнинг икки тиззаларига тиради. Икки кафтини сонлари устига қўйди ва: “Эй Муҳаммад, менга Ислом ҳақида хабар бер”, - деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Ислом: Ла илааҳа иллаллоҳу ва анна Муҳаммадан Расулуллоҳ”, деб шаҳодат келтирмоғинг, намозингни тўқис адо қилмоғинг, закот бермоғинг, Рамазон рўзасини тутмоғинг, агар йўлга қодир бўлсанг, Байтни ҳаж қилмоғинг”, - дедилар. “Тўғри айтдинг”, - деди у. Биз ундан ажабландик. Ўзи сўрайди, ўзи тасдиқлайди. “Менга иймон ҳақида хабар бер”, - деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Аллоҳга, Унинг фаришталарига, китобларига, Расулларига ва охират кунига иймон келтирмоғинг, яхшию ёмон қадарга иймон келтирмоғинг”, дедилар. “Тўғри айтдинг”, - деб тасдиқлади ва: “Менга эҳсон ҳақида хабар бер”, - деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Аллоҳга ҳудди Уни кўриб турганингдек, агар сен Уни кўрмасанг, У сени кўриб тургандек ибодат қилмоғинг”, - дедилар. “Менга (қиёмат) соатидан хабар бер”, - деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Сўралувчи бу ҳақда сўровчидан билимлироқ эмас”, - дедилар. “Унинг аломатларидан хабар бер”, - деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Чўри ўз хожасини туғиши, ялангоёқ, яланғоч, камбағал ва чўпонларнинг бино қуришда бир-бирларидан ўзишга уринишларини кўрмоғинг”, - дедилар. Сўнгра ва қайтиб кетди. Бас, мен анча пайт (Расулуллоҳнинг ҳузурларида) бўлдим. Сўнгра у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам менга: “Эй Умар, сўровчи кимлигини билдингми?” - дедилар. “Аллоҳ ва Унинг Расули билувчироқ”, - дедим. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Албатта, у Жаброилдир. Сизларга дийнларингиздан таълим бергани келибди”, - дедилар. Бешовлари ривоят қилишган. Оятга амал қиладиган бўлсак, Қуръон тўлиқ нозил бўлгандан сўнг дийнга заррача бўлса ҳам янгилик олиб киришга ҳеч қандай ҳожат қолмаган. Бунга ҳеч кимнинг ҳаққи ҳам йўқ. Мусулмонлар юқоридаги ҳадисда айтилган уч асосга, яъни илм-иймон, амал – ислом ва ихлос – эҳсонга риоя этсалар, бас. Аллоҳ таоло мўмин-мусулмонлардан фақат битта нарсани – Ўзига ва яратган нарсаларига тўлиқ иймон келтирган ҳолда ихлос билан ибодат қилишни талаб этган. Иймонимиз-илмимиз. Исломимиз- амалимиз ва эҳсонимиз – ихлосимиз тўғри ва гўзал бўлиши учун йўл кўрсатувчи комил бир инсонни Ўзининг элчиси сифатида танлаб, бизга раҳбар этиб қўйган. (Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф Тасаввуф ҳақида тасаввур Т., 2011 58-60-бетлар)

Эҳсон одатда, тасаввуф тушунчаси билан чамчарчас боғлиқ. Яъни, -бу руҳий тарбия, покляниш, гўзал хулқ, нафси сайқаллаш, гўзал ахлоқ (ва ҳ.) демакдир. Муҳаммад (с.а.в.) ва сиддиқлар – хулафои рошидинлар, илк саҳобалар йўлидан оғишмай борган, пархезкор, ўта тақводор, тарки дунё қилган, зоҳидликка юз бурган Аллоҳнинг азиз бандалари –“сўфий”, улар юрган йўлга эса “тасаввуф” дейила бошланди.

Тасаввуф сўфийликнинг гўзал таълимоти бўлиб, унинг турли йўллари “тариқат” “сулук” деб аталади. Тасаввуф Куръон ва Суннат ҳақиқатига етиб, унга бутун вужуд билан амал қилишни ўргатади.

Тасаввуф Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-Жазарийнинг “Тасаввуф сирлари” асарида шундай таърифланади: “Инсоннинг маънавий оламини ислоҳ этадиган, бузилган қалбларнинг муолажаси учун энг таъсирли бўлган, инсонни ҳақиқатлар атрофига тўплайдиган ўта фойдали ва мустақил илмдир”.[7:4]

Тасаввуф “қалб”, “руҳ”, “ақл” ва “нафс” каби маъноларини алоҳида эҳтимом ила тушунтиради ва уларнинг ҳар бирига мусулмон банд қандай муносабатда бўлиши зарурлигини баён қилиб, ўша баённинг татбиқ қилинишини ҳам йўлга қўяди.[8:66]

Машойиҳлар, мутасаввуфлар тасаввуфга хилма-хил, бир-биридан гўзал таърифлар беришган. Қуйида Шайх ҳазратларининг “Тасаввуф ҳақида тасаввур” асарида келтирилган бир қанча таърифларни баён этамиз.

Тасаввуф У бир мазҳаб бўлиб, мақсади қалбни Аллоҳдан бошқадан холий қилиш, Холиққа ихлос ила ибодат қилиш ҳамда Ундан бошқасидан ажралиш ила руҳни қудсият оламига олиб чиқишдир.

Тасаввуф нафси ахлоқий жиҳатдан тараккий эттирадиган ҳаётий фалсафа бўлиб, у муайян амалий риёзат воситасида ҳақийқатга айланади ва баъзи вақтларда олий ҳақийқатга сингиш ҳиссига олиб боради. Шунингдек, ундан завқ ва ақл ила маърифат ҳосил қилишга олиб боради.

Тасаввуф бир илм бўлиб, у ила нафсининг аҳволи –яхши ва ёмони, унинг ёмонини покляш йўли, яхшисини зийнатлаш йўли, Аллоҳ таолога томон юриш кайфияти ва Унга томон қочиш услуби ўрганилади. Яъни, Ўзидан бошқадан паноҳ сўрамаслик[8:31-32]

Тасаввуф Аллоҳга муҳаббат қўймоқ ва унинг васлига етиш йўлида риёзат чекмоқдир. Тасаввуф ақлдан устун турувчи илмдир. Тасаввуф илми Аллоҳдан келадиган илм, илҳом, кашфу холдир. Тасаввуф ботин ила ғайб олами билан ошноликдир. Тасаввуф бу руҳий тарбиядир.

Хулоса қилиб, шуни айтиш мумкинки. тасаввуфнинг ғояси-Жаноби Ҳақнинг розилигига эришмоқ учун нафси покляб. гўзал ахлоқ эгаси бўлишга интилмоқ. яъни Аллоҳ ва унинг Расулининг хулқи билан ахлоқланишдир. Инсон камолоти фақатгина руҳнинг софлигини муҳофаза қилиш орқали бўлиши мумкин, бу эса руҳнинг тана устидан ғалаба қозониши учун чора –тадбирлар кўришга боғлиқ бўлади.

Ислом тасаввуфи ҳеч қандай ташқи таъсирга асосланмаган холда бевосита исломий тамойиллар заминида қурилган бир йўлдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Қуръон ва суннатдаги илмий мўжизалар Т: 2019.
2. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Руҳий тарбия Покланиш 1-жуз. Т : 2010.
3. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Қуръон ва суннатдаги илмий мўжизалар Т : 2019.
4. Имом Ғаззолий. Ихёу улумид-дин Т: 2015.
5. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Ақоид илми ва унга боғлиқ масалалар Т : 2013.
6. Ислом. ЭнциклопедияА-Ҳ / Шайх Абдулазиз Мансур таҳрири остида Т: 2017.
7. Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-Жазарий. Тасаввуф сирлари Т: 2000
8. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур Т: 2011